

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЩОДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕМОВНИКІВ ТА ЇХНЬОЇ РОЛІ У ПРОВЕДЕННІ СПЕЦІАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ

Бурангулов А. В.

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної
та фізичної підготовки факультету
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ

Домброван Н. В.

кандидат юридичних наук,
начальник відділу організації наукової роботи
Одеського державного університету внутрішніх справ

Під час здійснення своєї професійної діяльності поліцейським часто доводиться вести перемовини з правопорушниками, окремими злочинцями та злочинними угрупованнями.

Відомо, що перемовини – це один із ненасильницьких способів боротьби зі злочинністю, заснований на законі, моральності, психології, що являє собою діалог у низці кримінальних ситуацій зі злочинцями (злочинними організаціями, суспільствами, групами) із метою їх відмови від подальшої злочинної діяльності, а також активного сприяння розкриттю і розслідуванню злочинів, розшуку та затриманню осіб, що скоїли їх, усуненню заподіяної шкоди, здобуття оперативної й криміналістично значимої інформації.

Важливим складником перемовин під час проведення спеціальних операцій органами та підрозділами МВС України, зокрема під час затримання озброєних злочинців та звільнення заручників, є професійне ведення поліцейських перемовин парламентарями.

Величезна відповідальність, що покладена на перемовника, передбачає його підготовку і цілий комплекс якостей, необхідних під час проведення переговорів. Аналіз професійної підготовки перемовника обов'язково передбачає те, що останній має бути ще й психологом. Він повинен уміти налагоджувати психологічний контакт, уміло використовувати відхилення від теми переговорів, не втрачати ініціативи і не відступати від домінуючого або паритетного свого положення та ін.

Перемовини стали ключовим поняттям, завдяки якому можна не лише дійти консенсусу, а й у деяких випадках уникнути кровопролиття, зокрема під час ведення перемовин зі злочинцями. Багато в чому успіх даної операції залежатиме від підготовки парламентарів-професіоналів. Саме про цей важливий момент під час проведення спеціальних операцій із затримання озброєних злочинців та звільнення заручників ми хочемо висвітлити в контексті даної наукової статті.

У статті досліджено питання професійної підготовки поліцейських до переговорів зі злочинцями під час проведення спеціальних операцій із затримання озброєних злочинців та звільнення заручників. Визначено та обґрунтовано умови ефективної підготовки перемовників.

Ключові слова: парламентар, перемовини, спеціальні операції, професійна підготовка, звільнення заручників, перемовник.

Buranhulov A. V., Dombrovan N. V. CERTAIN ASPECTS REGARDING THE PROFESSIONAL TRAINING OF NEGOTIATORS AND THEIR ROLE IN THE CONDUCT OF SPECIAL OPERATIONS

In the course of their professional activities, police officers often have to negotiate with offenders, individual criminals and criminal groups.

It is known that negotiation is one of the non-violent ways of fighting crime, based on the law, morality, psychology, which defines a dialogue in a number of criminal situations with criminals (criminal organizations, societies, groups) with the aim of dissuading them from further criminal activity, and as well as active assistance in the detection and investigation of crimes, the search and arrest of the persons who committed them, the elimination of the damage caused, the acquisition of operational and forensically significant information.

Professional conduct of police negotiations by parliamentarians is an important component of negotiations during special operations carried out by the bodies and units of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, in particular during the detention of armed criminals and the release of hostages.

The huge responsibility placed on the negotiator requires his preparation and a whole set of qualities necessary for conducting negotiations. Analysis of professional training of a negotiator necessarily assumes that the latter must also be a psychologist. He must be able to establish psychological contact, skillfully use deviations from the topic of negotiations, not lose the initiative and not deviate from his dominant or parity position, etc.

Negotiation has become a key concept, thanks to which it is possible not only to reach a consensus, but also in some cases to avoid bloodshed, in particular, when negotiating with criminals. To a large extent, the success of this operation will depend on the training of professional parliamentarians. It is about this important moment during special operations for the detention of armed criminals and the release of hostages that we want to highlight in the context of this scientific article.

This scientific article examines the issue of professional training of police officers for negotiations with criminals during special operations to detain armed criminals and release hostages. The conditions for effective training of negotiators have been defined and substantiated.

Key words: negotiator, negotiations, special operations, professional training, release of hostages, interlocutor.

Актуальність проблеми. На початку 80-х років ХХ ст. гарвардські вчені Роджер Фішер та Уїльям Юрі у книзі «Шлях до згоди» зробили чергове «відкриття століття». Висновки цих учених зводилися до того, що люди ведуть перемовини все життя під час вирішення особистих, побутових, громадських, державних та міжнародних питань, які потребують згоди двох або декількох сторін [1, с. 15]. Глобальні тенденції та проблеми криміногенного характеру, що ставлять перед органами поліції нові надскладні цілі та завдання, а також високий рівень злочинності в Україні загалом і загострена соціально-політична ситуація, зокрема, зумовлюють необхідність формування та функціонування загального вектору руху, який би знижував рівень конфронтації. На думку багатьох авторів, таким незамінним засобом є перемовини.

Уважаємо, що, безумовно, гарвардські вчені назвали один з основних засобів у подоланні конфліктів у будь-якій сфері суспільного життя. Гуманістична думка вищезазначеного базувалася на таких ідеях: необхідно уникати непорозумінь у всіх сферах людського буття; силою можна вирішити не всі питання і не в усіх випадках; необхідно сідати за стіл переговорів, розглядати предмет спору і знаходити взаємоприйнятні рішення [1, с. 15].

Переговори грають чималу роль у нашому житті. Необхідність у конструктивних переговорах усе зростає. При цьому переговори необхідні як у зовнішній, так і у внутрішній сфері діяльності. Переговори можна розглядати як уміння слідувати своїм інтересам

разом з усвідомленням неминучості взаємозалежності. Також необхідно відзначити, що мистецтво переговорів – один із ключових аспектів конкурентоспроможності сторін, які сьогодні стали частиною складної системи взаємин. Переговори також є найважливішим інструментом урегулювання розбіжностей, причому не тільки між сторонами переговорів, а й усередині них, саме про цей важливий момент ми хочемо висвітлити в контексті даної наукової статті.

Для вирішення конфлікту важливо мати у своєму розпорядженні різні підходи, уміти гнучко користуватися ними, виходити за межі звичних схем і чуйно реагувати на можливості, поступати та мислити по-новому. Водночас можна використати важливий складник перемовин під час проведення спеціальних операцій органами та підрозділами МВС України, а саме професійне ведення поліцейських перемовин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням питання переговорного процесу в кризових умовах досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: Олександр Морозов, Лілія Мошкова, Ігор Рижов, Брайан Ричардсон, Томас Стренц, Валентирна Форноляк, Дуайн Фусельєр, Сулейман Ханчерлі, Дуайн Фусельєр, Харви Шлоссберг тощо. Однак наукових досліджень із пропозиціями щодо загальних вимог організації та проведення професійної підготовки перемовників із числа правоохоронців сьогодні не багато.

У різних умовах переговорниками були представники різних професій – від перекла-

дачів до військовослужбовців, але лише на початку ХХ ст. ця діяльність має шанс бути визнаною самостійною професією – перемовник.

Під словом «перемовник» ми розуміємо «особу, схвалену всіма сторонами переговорів, метою якої є досягнення усіма сторонами конкретної і єдиної мети переговорів».

Аналіз чинного законодавства України свідчить про те, що поняття «перемовини зі злочинцями» відсутнє у правових джерелах кримінального права і кримінального процесу. Як свідчить практика, перемовини зі злочинцями не є поодиноким явищем, а носять доволі поширений характер. Сенс перемовин зі злочинцями – схилити злочинців до добровільної відмови від учинення злочину та зберегти життя заручників.

Як бачимо, перераховані дії є юридично значимими фактами, відповідно, переговори зі злочинцями вимагають правової оцінки.

Мета дослідження. Аналіз наукових праць щодо переговорної проблематики, а також визначення ролі та умов професійної підготовки перемовників для участі у проведенні спеціальних операцій.

Виклад основного матеріалу. Отже, перемовини зі злочинцями – це реальність соціальної і правової дійсності. Вони існують у житті, але чинне законодавство не згадує їх у своїх постулатах.

Водночас із наукових праць учених-правників і психологів можна отримати таке: ведення перемовин зі злочинцями – це вступ до психологічного контакту з ними шляхом психологічного впливу на їхню поведінку з метою досягнення конструктивних взаємин і тим самим здолання їхнього опору; схилити до відмови від здійснення протиправних дій, звільнити заручників і добровільно здатися або отримати від них оперативну значиму інформацію, яка може бути використана у разі неможливості переконати їх відмовитися від здійснення намічених дій [2, с. 20].

Проведений нами аналіз підзаконних нормативних актів і відомчих нормативних документів МВС України свідчить про те, що застосування сили є крайнім заходом, відповідно, перед її застосуванням повинні бути застосовані всі можливі засоби для вирішення

критичних ситуацій мирними, ненасильницькими засобами. Пояснити це можна тим, що для тактики затримання, як справедливо підкреслює В.Г. Поліщук, характерно першочерговість переконання, перевага психічного впливу над фізичним примусом [3, с. 148]. Отже, перш ніж перейти до фізичного впливу на злочинців, які вчинили правопорушення органам та підрозділам МВС України, які проводять спеціальну операцію, доводиться починати переговори, тобто вести діалог зі злочинцями та їхніми представниками. До переговорів, як правило, повинні залучатися спеціально підготовлені особи – перемовники. І ми дозволимо собі зазначити, що цими перемовниками можуть бути також медіатори. Нагадаємо, що медіатор – це спеціально підготовлений незалежний фахівець, який допомагає сторонам конфлікту (спору) у його врегулюванні, організовує та проводить медіацію.

До основних функцій медіатора належать: управління процесом переговорів, робота з емоціями, конструктивний зворотний зв'язок; перевірка реалістичності бажань та виконуваності домовленостей; допомога особам взяти відповідальність за рішення на себе. Як бачимо, усі ці функції медіатора можуть бути використані під час переговорів зі злочинцями.

З огляду на вказане, вважаємо, що у переговорному процесі під час проведення спеціальної операції можуть бути залучені не лише спеціально підготовлені перемовники, а й медіатори, високий професійний рівень яких дає змогу знайти спільну мову з категорією злочинців, стати посередником ведення переговорів, допомогти врегулювати конфлікт і, найголовніше, сприяти уникненню кровопролиття та жертв. Водночас загальновідомим є той факт, що одним із принципів медіації є незалежність та неупередженість медіатора.

На нашу думку, якщо в процесі переговорів із правопорушником медіатор запевнить його у власній незалежності та неупередженості, це сприятиме такому: по-перше, медіатор налагодить контакт із правопорушником; по-друге, отримає довіру від злочинця; по-третє, у подальшому це допоможе медіаторові впевнити злочинця відмовитися від злочинних дій (відпустити заручників, добровільно здатися

представникам влади тощо); по-четверте, спеціальна операція досягне своєї мети без кровопролиття та жертв.

На нашу думку, першою умовою вдалих перемовин зі злочинцями є саме правильний підбір та професійна підготовка перемовників. Якщо ми задамо собі питання, хто такий перемовник із погляду чинного законодавства та які вимоги до нього висуваються, то навряд чи отримаємо чітку відповідь, оскільки тільки деякі підзаконні нормативно-правові акти визначають його правовий статус, обмежуючись лише визначенням цього поняття і положенням про те, що перемовник повинен брати участь у спеціальних операціях.

У контексті досліджуваного питання вважаємо за необхідне звернутися до вищезазначеного досвіду розвинених європейських країн щодо підготовки професійних перемовників. Відзначимо, що ведення перемовин зі злочинцями, а також психологічний супровід жертв, їхніх родичів перетворилися на спеціальну професійну функцію, яку виконують працівники окремих підрозділів поліції.

Сьогодні багато країн Західної Європи, США та Ізраїлю проводять відбір і підготовку професійних перемовників серед поліцейських та чиновників силових структур. При цьому вони повинні мати великий досвід роботи, високий професіоналізм, спеціальний набір індивідуально типологічних особливостей і особистісних якостей.

На нашу думку, на прикладі моделі підготовки професійних перемовників західного зразку можемо запропонувати підготовку таких перемовників в Україні, які повинні в обов'язковому порядку пройти інтенсивну підготовку з психології, що включає у себе лекції та практичні заняття, тренінги, рольові ігри. Нині в процесі зазначеної підготовки узагальнюється досвід схожих ситуацій, вивчаються методи риторики, які у подальшому будуть використовувати у своїй професійній діяльності перемовники.

Уважаємо, що початковий етап навчання перемовників із числа поліцейських має тривати від трьох до чотирьох тижнів. Надалі має відбуватися постійне додаткове навчання, під час якого професійні перемовники будуть отримувати більш поглиблені знання й онов-

лювати їх за рахунок нової інформації. До вказаного пропонуємо професійним перемовникам із числа поліцейських протягом року додатково, приміром по 10–12 днів, брати участь у практичних заняттях.

Таким чином, будуть формуватися групи перемовників, які мають свою внутрішню структуру, високу психологічну сумісність і в яких існує певний розподіл відповідних ролей. Звичайно, до складу переговорної групи поряд із чоловіками-поліцейськими мають входити і жінки-поліцейські, що сприятиме гуманізації переговорного процесу і підвищить його ефективність.

Разом із тим вважаємо, що поряд із групами перемовників мають бути сформовані групи консультантів. Ці групи мають формуватися із числа фахівців високого рівня. На нашу думку, група консультантів має складатися приблизно із 10 осіб. Члени цієї групи мають бути запрошені на період вирішення екстремальної ситуації, а керівник консультативної групи повинен займати постійну посаду в поліції. Своєю чергою, група консультантів також має пройти попередню підготовку близько чотирьох тижнів. Під час проходження цієї підготовки зазначена група має брати участь у теоретичних заняттях, тренінгах, має отримувати практичні навички, навчатися оперативному обміну інформацією та отримувати досвід для вдосконалення тактики прийняття рішень. Члени такої групи можуть консультувати керівника щодо проведення спеціальної операції, брати участь в обговоренні прогнозу заподіяних збитків, а також у розробленні й проведенні завершення спеціальної операції і подальшому зборі та аналізі результатів. Слід відзначити, що велика роль відводиться психологам, які надають психологічну допомогу родичам заручників, а також здійснюють психологічний супровід і реабілітацію жертв та їхніх родичів [4, с. 36].

Відповідно до викладеного, вважаємо також наголосити на такому важливому моменті, як посилення саме психологічної підготовки професійних перемовників. У зв'язку із цим професійні перемовники мають проходити постійне підвищення кваліфікації за цілим блоком спеціальних дисциплін, що

сприятиме набуттю знань про загальні закономірності поведінки людей в екстремальних ситуаціях, виробленню невербальних навичок поведінки.

Підхід є правильним, але на практиці його реалізація, на жаль, супроводжується мінімальною підготовкою перемовників та недосконалим алгоритмом проведення перемовин.

Принципово важливим моментом під час розгляду даного питання є вимоги до кандидатів у перемовники, які висуваються під час їх підбору. Підтверджуючи вищезазначене, вважаємо, що головним в організації ведення переговорів зі злочинцями є підбір і підготовка учасників перемовин. Як правило, під час проведення спеціальних операцій формується група перемовників із числа представників правоохоронних та інших державних органів, осіб, яких безпосередньо зазначили особи, які розшукуються, устанавлюються, підлягають затриманню або які є авторитетними для них, або вони їм довіряють чи рахуються з їхньою думкою, а також фахівців, які володіють досвідом чи методикою ведення поліцейських перемовин, і працівників підрозділів кримінальної поліції для забезпечення взаємодії перемовників з іншими групами оперативного шиккування. У контексті даного дослідження вважаємо за необхідне зупинитися на підготовці перемовників із числа представників саме правоохоронних органів.

Згідно з чинним законодавством, перемовник (парламентер) – це особа, яка уповноважена керівником поліцейської операції для ведення поліцейських перемовин. На практиці керівник поліцейської операції зазвичай на власний розсуд визначає особу, яка буде вести поліцейські перемовини, що являють собою важливий діалог з особами, які чинять збройний опір, або озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів або її застосує, та інших осіб, протиправні дії яких загрожують життю і здоров'ю людей або поліцейського, військовослужбовця Національної гвардії України, а також з особами, які захопили чи тримають заручників, із метою встановлення психологічного контакту з правопорушниками для зміни їхньої поведінки, відмови від учинення злочинів, добровільної здачі та звільнення заручників.

Ми погоджуємося із думкою І.А. Кравчука, що найефективніший спосіб проведення переговорів визначається залежно від конкретної ситуації, однак перемовники повинні бути високоморальними, врівноваженими, гуманними, окрім того, добре проінформованими [5, с. 526].

Величезна відповідальність, що покладена на перемовника, передбачає його підготовку і цілий комплекс якостей, необхідних під час проведення переговорів. Аналіз професійної підготовки перемовника обов'язково передбачає те, що останній має бути ще й психологом. Він повинен уміти налагоджувати психологічний контакт, уміло використовувати відхилення від теми переговорів, не втрачати ініціативи і не відступати від домінуючого або паритетного свого положення та ін. [1, с. 17]. Не можна не погодитися з психологами в тому, що підготовка парламентарів не може бути досконалою без навчання всіляким прийомам і способам психологічної дії, а саме техніки входження у контакт, створення першого позитивного враження, залучення уваги й ініціативі інтересу до особи, створення адекватних ситуації іміджу і ролевих моделей з урахуванням етнічних і конфесійних якостей злочинця, устанавлення рапорту та підтримки діалогу, навіювання, переконання і навіть підпорядкування.

Очевидно, що безцінним у напрямку підготовки перемовників та ведення переговорів є запозичення зарубіжного досвіду розвинених країн Західної Європи та Сполучених Штатів Америки. Ними накопичено багатий досвід використання професійних перемовників із числа поліцейських, які професійно діють в екстремальних ситуаціях, пов'язаних із захопленням заручників. Причому пошук і досягнення компромісу зі злочинцями у розвинених країнах вважається не лише первинною, а й основною фазою проведення спеціальної операції зі звільнення людей, що у разі успіху дає змогу не допустити ескалації конфлікту та уникнути кровопролиття.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У результаті аналізу досвіду Сполучених Штатів Америки та країн Західної Європи щодо психологічних, тактичних, правових аспектів проведення спеціальних операцій

правоохоронними органами виокремлено напрями, яким приділяється увага:

а) створення штату професійних перемовників із числа найбільш підготовлених поліцейських;

б) проведення спільних досліджень питань, що стосуються організації та проведення спеціальних операцій;

в) проведення взаємних консультацій із питань, що стосуються вдосконалення організації проведення спеціальних операцій;

г) постійний обмін досвідом із розвиненими країнами щодо організації та тактики ведення перемовин під час проведення спеціальних операцій;

г) обмін правоохоронцями для участі в курсах підвищення кваліфікації (з можливим стажуванням за кордоном).

Акцентовано увагу на залученні у переговорний процес під час проведення спеціальної операції не лише спеціально підготовлених перемовників, а й медіаторів, незалежність, неупередженість та високий професійний рівень яких дають змогу стати посередником ведення переговорів, допомогти врегулювати конфлікт і сприяти уникненню кровопролиття та жертв.

Запропоновано розроблення програми базової підготовки перемовників, яка має включати у себе початковий відбір, блок розвитку професійно важливих якостей, блок теоретичної і практичної підготовки, етапи контролю даних. Визначено практичну значимість указаної програми, яка визначається можливістю використання її як початкового етапу навчання за програмою комплексної під-

готовки професійних перемовників, а також використанням отриманих показників критеріїв ефективності для створення системи відбору потенційних перемовників для базової підготовки.

Таким чином, з урахуванням викладеного можна зазначити, що, по-перше, правильний підбір та постійна професійна підготовка перемовників є запорукою проведення успішної спеціальної операції із затримання озброєних злочинців та звільнення заручників. По-друге, для ефективної професійної підготовки перемовників необхідні отримання та використання знань у сфері психології і педагогіки, а також проходження спеціальної підготовки. По-третє, професійна підготовка перемовників також потребує відпрацювання отриманих навичок у ході модельованих переговорних ситуацій у формі тренінгів (рольова гра), забезпечуючи їх методичними матеріалами, навчальною літературою, мультимедійними засобами навчання. По-четверте, корисним і необхідним під час підготовки професійних перемовників є запозичення зарубіжного досвіду розвинених країн Західної Європи та США. По-п'яте, емоційна компетентність є важливим складником для професійного кризового перемовника. Від емоційного стану переговорника залежить успішність всього процесу, а розпізнавання емоцій у терориста є важливим для вибору переговорної стратегії. Для того щоб якісно керувати переговорним процесом у переговорах, слід мислити раціонально, але емоції можуть цьому заважати. Тому переговорник має оволодіти навиками емоційної компетентності.

Література:

1. Бурангулов А.В. Роль підготовки професійних перемовників для участі у проведенні спеціальних операцій із затримання озброєних злочинців і звільнення заручників. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 5. Т. 3. С. 15.
2. Весна М.Ю. Особливості професійної підготовки та діяльності екстремальних перемовників. *Тези доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми психології діяльності в особливих умовах»*, 19–20 лютого 2008 р. Київ : НАУ, 2008. С. 20–21.
3. Поліщук В.А. Праксеологічний підхід як інноваційна основа вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2014. Вип. 32. С. 148–150.
4. Ізбаш К.С. Зарубіжний досвід підготовки кадрів поліції в європейських країнах. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 1. С. 36–39.
5. Кравчук І.А. Ведення переговорів із терористами. *Форум права*. 2010. № 4. С. 526–530.

References:

1. Buranhulov, A.V. (2018). Rol pidhotovky profesiinykh peremovnykiv dlia uchasti u provedenni spetsialnykh operatsii iz zatrymannia ozbroienykh zlochyntsv i zvilnennia zaruchnykiv [The role of training professional negotiators to participate in special operations for the detention of armed criminals and the release of hostages]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava – Scientific bulletin of public and private law*, 5, t. 3, 14–19 [in Ukrainian].
2. Vesna, M.Y. (2008). Osoblyvosti profesiinoi pidhotovky ta diialnosti ekstremalnykh peremovnykiv [Peculiarities of professional training and activities of extreme negotiators]. Proceedings of the III Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Aktualni problemy psykholohii diialnosti v osoblyvykh umovakh» – *The third All-Ukrainian scientific and practical conference «Actual problems of the psychology of activity in special conditions»*. (pp. 20–21). Kyiv: NAY [in Ukrainian].
3. Polishchuk, V.A. (2014). Prakseolohichniy pidkhid yak innovatsiina osnova vdoskonalennia profesiinoi pidhotovky maibutnykh sotsialnykh pratsivnykiv [The praxeological approach as an innovative basis for improving the professional training of future social workers]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Ser. Pedagogika. Sotsialna robota – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series Pedagogy. Social work*, 32, 148–150 [in Ukrainian].
4. Izbash, K.S. (2013). Zarubizhnyi dosvid pidhotovky kadriv politsii v yevropeiskykh krainakh [Foreign experience of training police personnel in European countries]. *Pivdennoukrainskyi pravnychyi chasopys – South Ukrainian legal journal*, 1, 36–39 [in Ukrainian].
5. Kravchuk, I.A. (2010). Vedennia perehovoriv z terorystamy [Negotiations with terrorists]. *Forum prava – Law forum*, 4, 526–530 [in Ukrainian].